

In de zee zijn krokodillen

Fabio Geda

In de zee zijn krokodillen

Het waargebeurde verhaal van
Enayatollah Akbari

VERTAALD DOOR JAN VAN DER HAAR

Uitgeverij De Arbeiderspers
Amsterdam · Antwerpen

Op verzoek van Enayatollah Akbari zijn de namen van enkele personen uit het boek veranderd.

Deze uitgave werd ondersteund door een subsidie van het Istituto Italiano di Cultura per i Paesi Bassi.

De vertaler ontving voor deze vertaling een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Copyright © 2010 Baldini Castoldi Dalai editore
Copyright Nederlandse vertaling © 2010 Jan van der Haar/
BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Oorspronkelijke titel: *Nel mare ci sono I cocodrilli*
Oorspronkelijke uitgave: B. C. Dalai editore, Milaan

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam.*

Omslagontwerp: Nico Richter
Omslagillustratie: Marco Cazzato – www.marcocazzato.it
Ontwerp vignetten p. 9, 61, 97, 129, 157: © 2003 Pepin van Rooijen
Ontwerp vignet p. 296: © Gerd Arntz
c/o Pictoright Amsterdam 2010

ISBN 978 90 295 7357 3 / NUR 320

www.arbeiderspers.nl

Inhoud

Afghanistan 9

Pakistan 31

Iran 61

Turkije 97

Griekenland 129

Italië 157

Afghanistan

Het punt, ja, het punt is dat ik niet had verwacht dat zij wég zou gaan. Net op je tiende, als je 's avonds in slaap valt, op een doodgewone avond, niet donkerder of sterverlichter of stiller of stinkender dan anders, met de zangen van de muezzins, altijd dezelfde, overal dezelfde die van de top van de minaretten oproepen tot gebed, net op je tiende – en dan bedoel ik tien bij wijze van spreken, want ik weet niet precies wanneer ik ben geboren, er is geen bevolkingsregister of iets in de provincie Ghazni – net op je tiende, zei ik, al pakte je moeder voor je in slaap viel, je hoofd vast en drukte ze het lang tegen haar borst, langer dan anders, en sprak: Drie dingen moet je nooit doen in het leven, Enayat jan, voor geen prijs. Ten eerste drugs gebruiken. Er zijn er die een lekkere geur en smaak hebben, en je influisteren dat je je er veel beter door voelt. Geloof ze niet. Beloof me dat je het niet doet.

Beloofd.

Ten tweede wapens gebruiken. Al kwetst iemand je geheugen, je herinneringen of je gevoelens en beledigt hij God, het land, de mensen, beloof me dat je hand nooit een pistool, een mes, een steen of gewoon een houten stok voor de *ghorma palaw* zal opnemen, als die houten stok dient om iemand pijn te doen. Beloof me dat.

Beloofd.

Ten derde stelen. Wat van jou is, behoort jou toe, wat niet van jou is niet. Het geld dat je nodig hebt verdienen je met werken, al is het werk misschien zwaar. En je zult nooit ie-

mand oplichten, Enayat jan, hè? Je zult tegenover iedereen gastvrij en verdraagzaam zijn. Beloof me dat.

Beloofd.

Ja. Ook al zegt je moeder dit soort dingen en begint ze daarna met haar blik op het raam over dromen, terwijl ze je hals blijft strelen, over dromen als de maan, in het licht waarvan je 's avonds kunt eten, en over wensen – dat je altijd een wens voor ogen moet hebben, zoals een ezel een wortel, en dat we in onze poging om die wensen te vervullen de kracht vinden om weer op te staan, en het als je zo een wens ophoudt, een duimbreed van je voorhoofd vandaan, dat het dan altijd de moeite waard is te leven – nou ja, ook al zegt je moeder, terwijl ze je in slaap helpt, al dat soort dingen met een lage, vreemde stem, die je handen warmt als brandhout, en vult ze de stilte met woorden, zij die altijd zo kortaf en snel was om het leven bij te houden, dan is het zelfs in dat geval nog lastig om te bedenken dat ze in feite zegt: *Khoda negahdar*, vaarwel.

En dus.

Toen ik 's ochtends wakker werd, stak ik mijn armen uit om de slaap uit mijn lichaam te laten en tastte naar rechts naar de vertrouwdheid van mama's lichaam, naar de geruststellende geur van haar huid die voor mij zoveel betekende als: wakker worden, opstaan en zo. Maar onder mijn handpalm vond ik niks en tussen mijn vingers alleen de witkatoenen deken. Ik trok hem naar me toe. Ik draaide me met grote ogen om. Ik richtte me op mijn ellebogen op en probeerde te roepen: 'Mama.' Maar ze gaf geen antwoord en niemand die dat in haar plaats deed. Ze lag niet op het matras, ze was niet in de kamer waar we hadden geslapen, nog warm van de lichamen die woelden in het halfduister,

ze stond niet in de deur, ze stond niet bij het raam te kijken naar het wegverkeer van auto's en wagens, fietsen, ze stond niet met iemand te praten, zoals ze die drie dagen vaak had gedaan in de buurt van de waterkruiken of in de rokershoek.

Van buiten kwam het lawaai van Quetta, dat veel, veel harder is dan mijn kleine dorp, het stukje grond met huizen en beken waar ik vandaan kom, de mooiste plek ter wereld (en dat zeg ik niet om op te scheppen, maar omdat het zo is), in de provincie Ghazni.

Klein, groot.

Ik had niet gedacht dat dat kabaal door de grootte van de stad kwam, ik dacht altijd dat het ging om gewone verschillen tussen landen, zoals de manier van vlees kruiden. Ik had gedacht dat het lawaai van Pakistan gewoon anders was dan van Afghanistan, en dat elk land zijn eigen geluid had, dat afhing van een hoop dingen, zoals wat de mensen aten en hoe je je verplaatste.

'Mama,' riep ik.

Geen antwoord. Toen kwam ik onder de dekens vandaan, schoot mijn schoenen aan, wreef mijn ogen uit en ging de baas zoeken die het daar voor het zeggen had, om te vragen of hij haar had gezien, want hij had drie dagen eerder bij onze aankomst gezegd dat niemand de *samavat* Qgazi in of uit ging zonder dat hij het merkte, iets wat ik raar had gevonden, want hij moest toch ook af en toe slapen.

De zon doorsneed de ingang van de *samavat* Qgazi. Daar noemen ze dergelijke oorden ook wel hotel, maar ze lijken in de verste verte niet op de hotels die je in je hoofd hebt, nee, nee. Eerder dan een hotel was de *samavat* Qgazi een opslagplaats voor lichamen en zielen; een magazijn waar ze je in propten totdat je verpakt en wel naar Iran of Af-

ghanistan of God mag weten waarheen werd gestuurd; een plek om in contact te komen met de mensenhandelaren.

In de *samavat* waren we drie dagen gebleven zonder naar buiten te gaan: ik speelde in de kussens, mama praatte met groepen vrouwen met kinderen, soms met hele gezinnen, mensen die ze leek te vertrouwen.

Ik weet nog dat mama de hele tijd daar in Quetta haar hoofd en lichaam in de boerka gestoken hield; de boerka die zij, bij ons thuis in Nava, bij tante en haar vriendinnen, nooit droeg. Ik wist niet eens dat ze er een had. Aan de grens, de eerste keer dat ik haar hem zag dragen, vroeg ik waarom en ze zei glimlachend: het is een spel, Enayat, kom er maar onder. Ze lichtte een slip van het kledingstuk op. Ik dook tussen haar benen onder de blauwe stof, als een duik in het zwembad, en hield mijn adem in, maar zonder te zwemmen.

Mijn ogen afschermend tegen het licht liep ik op kaka Rahim, de baas, af en verontschuldigde me dat ik hem stoorde. Ik vroeg naar mijn moeder, of hij haar misschien had zien weggaan, hij, bij wie niemand in en uit ging zonder dat hij het merkte, toch?

Kaka Rahim zat te lezen in een Engelstalige krant, deels in het rood, deels in het zwart, zonder plaatjes, en rookte een sigaret. Hij had lange wimpers en wangen bedekt met fijne haren zoals van die harige perziken en naast de krant, op de tafel naast de ingang, een bord vol abrikozenpitten, drie oranjekleurige vruchten, dik, nog om in te bijten, en een handjevol moerbeibessen.

Mama had het gezegd: er is ontzettend veel fruit in Quetta. Ze had het gezegd om me lekker te maken, want ik ben dol op fruit. Quetta betekent in het Pasjtoe *versterkte handelsplaats* of iets dergelijks, een plek waar handelswaar wordt uitgewisseld: dingen, levens en zo. Quetta is de hoofdstad

van Beloetsjistan: de boomgaard van Pakistan.

Zonder zich om te draaien blies *kaka* Rahim de rook naar de zon en antwoordde: 'Ja, ik heb haar gezien.'

Ik lachte. 'Waar ging ze heen, *kaka* Rahim? Mag ik dat weten?'

'Weg.'

'Weg waarheen?'

'Weg.'

'Wanneer komt ze terug?'

'Ze komt niet terug.'

'Komt ze niet terug?'

'Nee.'

'Hoezo komt ze niet terug? *Kaka* Rahim, wat betekent dat: ze komt niet terug?'

'Ze komt niet terug.'

Op dat punt had ik geen vragen meer. Misschien waren er nog andere, passende, maar ik wist ze niet. Ik bleef stil staan kijken naar de haren op de wangen van de baas van de *samavat*, maar zonder ze echt te zien.

Toen nam hij weer het woord. 'Ik moest iets doorgeven,' hervatte *kaka* Rahim.

'Wat dan?'

'*Khoda negahdar*.'

'Verder niks?'

'Ja, nog iets anders.'

'Wat dan, *kaka* Rahim?'

'Ze zegt dat je nooit de drie dingen mag doen die ze je genoemd heeft.'

Mijn moeder zal ik *mama* noemen. Mijn broertje *broertje*. Mijn zus *zus*. Het dorp waar we woonden, *nee*, dat zal ik niet *dorp* noemen, maar *Nava*, want zo heet het en het betekent *goot*, want het ligt onder in een dal, tussen twee rijen

bergen in. Daarom dacht ik toen mama zei: 'Maak je gereed, want we moeten weg', op een avond, terug van een middag buiten spelen, en ik haar vroeg: 'Waar naar toe?' En zij antwoordde: 'We gaan weg uit Afghanistan', nou ja, toen dacht ik dat we de bergen zouden oversteken, verder niks, want voor mij lag Afghanistan tussen die bergtoppen, bestond het uit die bergbeken, ik wist niet hoe groot het was.

We pakten een juten zak en vulden die met spullen voor mij en spullen voor haar en iets te eten, brood, dadel, en ik hield het niet meer van de spanning voor de reis. Ik had naar de anderen toe willen rennen om het te vertellen, maar mama wilde dat niet en zei steeds dat ik zoet moest zijn, rustig moest blijven. Mijn tante, haar zus, kwam langs, en ze gingen apart zitten om te praten. Toen verscheen er een man, een oude vriend van papa, die niet binnen wilde komen; hij zei dat we moesten opschieten, dat de maan nog niet was opgekomen en het donker zand was in de ogen van de Taliban of wie we anders maar konden tegenkomen.

'Gaan mijn broertje en zus niet mee, mama?'

'Nee, die blijven bij tante.'

'Mijn broertje is nog klein, die wil niet bij tante blijven.'

'Daar zal je zus voor zorgen. Die is bijna veertien. Die is al een vrouw.'

'Wanneer komen we terug?'

'Gauw.'

'Hoe gauw?'

'Gauw.'

'Ik heb het Buzul-bazi-toernooi.'

'Heb je de sterren gezien, Enayat?'

'Wat hebben de sterren ermee te maken?'

'Tel ze maar, Enayat.'

‘Dat kan niet. Het zijn er te veel.’

‘Begin dan,’ zei mama. ‘Anders kom je nooit klaar.’

Het gebied waar we woonden, het district Ghazni, wordt alleen bewoond door Hazara's, Afghanen zoals wij, met amandelvormige ogen en een platgeslagen neus, of nee, niet echt platgeslagen, een beetje platter dan bij anderen, platter dan de jouwe bijvoorbeeld, Fabio: de trekken van de Mongoolse volkeren. Sommigen beweren dat we afstammelingen zijn van het leger van Dzejngis Khan. Anderen beweren dat de vaders van onze vaders de Kosjanen waren, de oude bewoners van die streken, de legendarische bouwers van de boeddha's van Bamiyan. En weer anderen beweren dat we slaven zijn, en behandelen ons ook als slaven.

Het district of de provincie Ghazni uitgaan was voor ons buitengewoon gevaarlijk (en ik zeg alleen *was* omdat ik niet weet hoe het nu is, maar volgens mij is er niet veel veranderd), of het nu Taliban waren of Pasjtoenen, wat niet hetzelfde is, hoor, maar wij hebben altijd evenveel van hen te lijden gehad, je moest oppassen wie je tegenkwam. Daarom zijn we geloof ik 's nachts vertrokken, wij drieën: mijn moeder en ik en de man – de man die ik gewoon *man* zal noemen – aan wie mama had gevraagd mee te gaan. We zijn te voet vertrokken en drie nachten lang, geholpen door het donker en het sterrenlicht – een licht dat op die plekken zonder elektriciteit heel krachtig is –, liepen we naar Kandahar.

Ik droeg mijn bekende grijze *pirhan*, een wijde broek en een knielang jasje in dezelfde stof. Mama liep in haar *chador*, maar ze had in de zak een boerka bij zich om aan te trekken als we mensen tegenkwamen, een goede manier om te verbloemen dat ze een Hazara was en om mij te verstoppen.

De eerste dag hielden we 's morgens vroeg stil om te rusten bij een karavanseraï die voor enige tijd – dat was te zien aan de tralies voor de ramen – door de Taliban of iemand anders als gevangenis gebruikt moest zijn. Er was niemand, en dat was een geluk, maar ik verveelde me, dus nam ik een klok die aan het traliewerk hing onder schot. Ik raapte stenen en probeerde hem vanaf honderd voet te raken. Uiteindelijk was het raak en de man rende op me af, greep mijn pols en beval me op te houden.

De tweede dag zagen we een roofvogel cirkelen boven het kadaver van een ezel. De ezel was dood (uiteraard) en zat met zijn poten vast tussen twee rotsblokken en voor ons was hij compleet waardeloos want je kon hem niet opeten. Ik weet nog dat we bij Shajoy waren, voor de Hazara's de meest af te raden plek van Afghanistan. Het verhaal ging dat Hazara's op doorreis zoals wij daar werden opgepakt door de Taliban en levend in een diepe put werden gegooid of opgevoerd aan zwerfhonden. Negentien man uit mijn dorp waren onderweg naar Pakistan zo verdwenen, en de broer van een van hen was hem gaan zoeken; hij had ons van de zwerfhonden verteld. In elk geval, van zijn broer had hij alleen de kleren teruggevonden, en in die kleren de beenderen, verder niks.

Zo gaat dat bij ons.

De Taliban kennen een gezegde: voor de Tadzjiki's Tadzjikistan, voor de Oezbeki's Oezbekistan, voor de Hazara's Goristan. Dat zeggen ze. En Gor betekent graf.

De derde dag kwamen we een hoop mensen tegen van wie onduidelijk was waar ze heen gingen en onduidelijk waarvoor ze op de vlucht leken: een hele rij karren met daarop mannen, vrouwen, kinderen, kippen, stoffen, waterkruiken enzovoorts.

Toen er vrachtwagens onze kant uit kwamen vroegen we

om een lift (ook een korte) aan de chauffeurs, die als ze aardig waren, stopten en ons meenamen, maar als ze onaardig waren of boos op zichzelf of de wereld, hard voorbijreden en ons in een stofwolk hulden. Zodra we het geronk van een motor achter ons hoorden, verstopten mama en ik ons snel in een greppel of in de struiken of achter de stenen, als er grote stenen waren. De man bleef aan de kant van de weg staan en beduidde degene die eraan kwam te stoppen, met zijn duim omhoog, maar hij gebruikte niet alleen zijn duim, hij zwaaide uit alle macht om in elk geval gezien en niet overreden te worden. Als de vrachtwagen stopte en de kust veilig was, dan zei hij dat we uit de greppel konden komen en mama en ik stapten voorin (dat is twee keer gebeurd) of achterin, tussen de handelswaar (dat is één keer gebeurd). De keer dat we achterin stapten, zat de laadbak vol matrassen. Ik heb heerlijk geslapen.

Toen we in Kandahar aankwamen, over de rivier de Arghandab, had ik drieduizend vierhonderd sterren geteld (een mooi aantal, zou ik zeggen) waarvan wel twintig zo groot als perzikipitten, en ik was bekaf. Niet alleen dat. Ik had ook het aantal bruggen geteld dat door de Taliban met dynamiet was opgeblazen, en de in brand gestoken auto's en de zwarte tanks die door de soldaten waren achtergelaten. Maar ik was graag naar huis gegaan, naar Nava, om Buzul-bazi te spelen met mijn vriendjes.

In Kandahar ben ik opgehouden met sterren tellen. Ik ben ermee opgehouden omdat ik voor het eerst in zo'n grote stad kwam en de lichtjes van de huizen en de straatlantaarns me te veel afleidde, als ik al niet moe genoeg was om de tel kwijt te raken. De straten van Kandahar waren geasfalteerd. Er waren auto's, motoren, fietsen, winkels en veel tenten om *chai* te drinken en als mannen onder elkaar te kletsen, en gebouwen van wel meer dan drie verdiepin-

gen hoog met antennes op de daken, en stof, wind en stof, en hopen mensen op de stoepen, want volgens mij was er niemand thuisgebleven.

Nadat we een tijdje gelopen hadden, bleef de man staan en zei dat we moesten wachten, dat hij iets ging regelen. Hij zei er niet bij waar of met wie. Ik ging op een muurtje zitten om de langsrijdende auto's (de gekleurde) te tellen, terwijl mama bleef staan, alsof er niemand onder de boerka zat. Er hing een baklucht. Een radio zond nieuwsberichten uit en zei dat er in Bamiyan een hoop mensen aan het schieten waren en dat er in een huis een groot aantal doden was aangetroffen. Er liep een bejaarde voorbij met zijn armen ten hemel geheven die schreeuwde van *khodaya khair* en God smeekte om een beetje rust. Ik kreeg honger, maar vroeg niet om eten. Ik kreeg dorst, maar vroeg niet om water.

Lachend kwam de man terug, samen met iemand anders. 'Jullie treffen het vandaag,' zei hij. 'Dit is Shaukat en hij brengt jullie met zijn vrachtwagen naar Pakistan.'

Mama zei: 'Salaam, agha Shaukat. Dank u wel.'

Shaukat de Pakistaan reageerde niet.

'Ga nu maar,' zei de man. 'Tot gauw.'

'Bedankt voor alles,' zei mama.

'Graag gedaan.'

'Stel mijn zus gerust over de goede afloop van de reis.'

'Dat zal ik doen. Veel geluk, kleine Enayat. Ba omidī didar.'

Hij nam me in zijn armen en kustte me op mijn voorhoofd. Ik lachte alsof ik wou zeggen: maar natuurlijk, tot gauw, hou je goed. Toen bedacht ik dat dat *veel geluk* en tot *gauw* niet zo goed samengingen: waarom veel geluk als we elkaar gauw weer zouden zien?

De man verdween. Shaukat de Pakistaan stak een hand

op en beduidde ons mee te komen. De vrachtwagen stond op een stoffige, met draadgaas omheinde binnenplaats. In de laadbak tien- en tientallen houten palen. Toen ik ze van dichterbij bekeek zag ik dat het hoogspanningsmasten waren.

‘Waarom vervoer je hoogspanningsmasten?’

Shaukat de Pakistaan antwoordde niet.

Nu heb ik later dit ontdekt. Dat ze vanuit Pakistan kwamen stelen in Afghanistan, stelen wat er te stelen viel, wat niet veel was. Hoogspanningsmasten bijvoorbeeld. Ze kwamen met vrachtwagens, haalden ze neer en brachten ze over de grens om ze te gebruiken of te verkopen, ik weet niet. Maar toen was het daar voor ons het voornaamste dat we een goede lift hadden, ja, meer dan goed, een uitstekende lift, want Pakistaanse vrachtwagens werden aan de grens minder gecontroleerd.

De reis duurde lang, onuitsprekelijk lang, uren en uren door de bergen, met schokken, stenen, schokken, tenten, schokken, marktjes en schokken. Wolken. Op een gegeven moment – het was al donker – stapte Shaukat de Pakistaan uit om te eten; maar alleen hij, wij konden beter niet uitstappen. Je weet maar nooit, zei hij. Hij bracht ons restjes vlees en daar gingen we weer, het fluiten van de wind door het raampje, de ruit twee vingers omlaag om lucht door te laten, maar zo min mogelijk stof. Terwijl ik al die voorbijrazende grond bezag, moest ik, weet ik nog, aan mijn vader denken: hij had ook lang in een vrachtwagen gereden.

Maar dat was anders. Hij moest.

Mijn vader zal ik *vader* noemen. Al is hij er niet meer. Want hij is er niet meer. En ik zal je zijn verhaal vertellen, al kan ik dat alleen vertellen zoals ze het aan mij hebben verteld, dus ik kan er geen eed op doen. Het punt is dat de Pasjtoe-

nen hem hadden gedwongen – niet alleen hem, maar ook veel andere Hazaramannen uit onze provincie – om naar Iran te gaan en met de vrachtwagen terug te komen, om producten op te halen die in hun winkels konden worden verkocht: dekens, stoffen of van die dunne zeemleren matrassen die ik weet niet waarvoor dienden. Dit omdat de inwoners van Iran sjiieten zijn, net als wij Hazara's, terwijl de Pasjtoenen soennieten zijn – en onder geloofsbroeders word je, dat is bekend, beter behandeld – en omdat zij, de Pasjtoenen, geen Perzisch spreken, terwijl wij dat wel een beetje verstaan.

Om hem te dwingen zeiden ze tegen mijn vader: als je niet naar Iran gaat om voor ons die handel te halen vermoorden we je gezin, als je er met de handel vandoor gaat vermoorden we je gezin, als er bij terugkeer handel ontbreekt of beschadigd is vermoorden we je gezin, als je je laat oplichten vermoorden we je gezin. Enfin, als er ook maar iets fout zou gaan: dan vermoorden we je gezin. Wat geen mooie manier van zaken doen is, vind ik.

Ik was zes – misschien – toen mijn vader stierf.

In de bergen schijnt een groep struikrovers zijn vrachtwagen te hebben overvallen en hem te hebben vermoord. Toen de Pasjtoenen hoorden dat mijn vaders vrachtwagen was overvallen en de handel gestolen, kwamen ze mijn familie vertellen dat hij schade had veroorzaakt, dat hun handel verloren was gegaan en dat wij die handel nu moesten terugbetalen.

Allereerst gingen ze naar mijn oom, mijn vaders broer. Ze zeiden dat hij nu de verantwoordelijke was en dat hij iets moest doen om hen schadeloos te stellen. Mijn oom probeerde een tijdlang de zaken te regelen, door de akkers te verdelen of ze te verkopen en zo, maar zonder dat dat lukte. Toen zei hij op een dag dat hij niet wist hoe hij hen schade-

loos moest stellen en dat het ook zijn zaak niet was, want hij had de zorg voor zijn eigen gezin, wat nog waar was ook en daarom kan ik hem geen ongelijk geven.

Zo kwamen de Pasjtoenen op een avond bij mijn moeder om te zeggen dat ze, als wij geen geld hadden, in plaats van geld mij en mijn broertje zouden meenemen om ons als slaaf te gebruiken, iets wat in de hele wereld verboden is, en ook in Afghanistan, maar zo stond het er wel voor. Sindsdien leefde mijn moeder in angst. Ze zei tegen mijn broer en mij dat we altijd buitenshuis moesten blijven, in het gezelschap van andere kinderen, want op de avond dat de Pasjtoenen bij ons thuis waren geweest waren wij er niet en hadden ze ons niet gezien.

Dus bleven wij tweeën steeds buiten spelen, wat ook weer niet zo'n probleem was, en de Pasjtoenen die we op de straten van het dorp tegenkwamen, liepen zonder ons te herkennen voorbij. We hebben zelfs voor de nacht een gat gegraven bij de aardappelen, en als er iemand aanklopte, gingen wij, nog voor we vroegen wie er was, ons daar verstoppen. Van die oplossing was ik alleen niet zo overtuigd: ik heb altijd tegen mama gezegd dat de Pasjtoenen vast niet zouden aankloppen, als ze ons 's nachts kwamen halen.

Een en ander ging zo door tot de dag waarop mama besloot me weg te laten gaan omdat ik tien was – misschien – en te groot werd om te verstoppen, want ik paste haast niet meer in dat gat en liep kans om mijn broertje te pletten.

Weggaan.

Ik had nooit uit Nava weg willen gaan. Mijn dorp was prima. Er was geen techniek, er was geen stroom. Om licht te maken gebruikten we olielampen. Maar er waren appels. Ik zag het fruit groeien: de bloesems kwamen voor mijn

ogen uit en werden fruit; ook hier worden de bloesems fruit, maar dat zie je niet. Sterren. Massa's. De maan. Ik weet nog dat we om olie uit te sparen 's avonds soms buiten aten in de maneschijn.

Mijn huis zag er zo uit: een vertrek voor iedereen, waar we sliepen, een vertrek voor de gasten, en een hoekje om vuur te maken en te koken, dat lager lag dan de vloer, zodat die dankzij een buizensysteem door het vuur werd verwarmd. Op de eerste verdieping had je een opslagruimte voor het voer van het vee. Buiten een tweede keuken, opdat het 's zomers in huis niet nog warmer werd dan het al was, en een heel grote binnenplaats met appel-, kersen-, granaatappel-, perzik-, abrikozen- en moerbeibomen. De muren waren dik, heel dik, meer dan een meter, van leem. We aten zelfgemaakte yoghurt, een soort Griekse yoghurt, alleen veel, veel lekkerder. We hadden een koe en twee schapen, en de akkers waar we het graan op verbouwden, dat we dan lieten malen in de molen.

Dat was Nava, en ik had er nooit weg gewild.

Zelfs niet toen de Taliban de school dichtgooiden.

Mag ik het hebben over toen de Taliban de school dichtgooiden, Fabio?

Natuurlijk.

Interesseert het je?

Mij interesseert alles, Enayatollah.

Ik was er niet erg bij die ochtend. Met een half oor luisterde ik naar de meester en voor de rest was ik met mijn gedachten meer bij het Buzul-bazi-toernooi dat we die middag hadden georganiseerd. Buzul-bazi is een spel dat je speelt met het bot uit een schapenpoot, nadat die is gekookt, een bot dat een beetje op een dobbelsteen lijkt, maar dan helemaal